

5. Підтримувати відкритість мистецького уроку до сучасності. Залучати теми, які близькі учням: цифрова культура, дизайн, кіно, фотографія, музичні відео, візуальні медіа, культурна спадщина громади, екологія, ідентичність, цінності та відповідальність.

Отже, міжпредметна інтеграція на уроках мистецтва має ставати способом глибшого пізнання художнього образу, культури й людини через осмислену взаємодію різних навчальних предметів. Саме в такому підході мистецтво розкриває свою справжню освітню силу: допомагає учням бачити зв'язки, мислити образами, відчувати смисли, творити й відповідально взаємодіяти зі світом.

Список використаних джерел

1. Коломієць Д., Бабчук Ю., Чадюк Г. Виховний потенціал інтеграції мистецтва в освітній процес. *Мистецтво в культурі сучасності : теорія та практика навчання*. 2024. № 3. С. 104–114.
2. Хребто Т. С. Технологія інтеграції змісту історії України та образотворчого мистецтва в середній школі. *Науковий огляд* : журнал. 2016. № 6 (27). С. 1–9.

Лілія ДЕНИСОВА, Ірина РИБАК,
*методисти відділу національного виховання,
позашкільної та громадянсько-історичної освіти
Донецького ОблІППО*

Ольга ЛАВРУТ,
*професор кафедри суспільно-гуманітарної
та медійної освіти Донецького ОблІППО,
доктор історичних наук, доцент*

СУСПІЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ В ОБ'ЄКТИВІ РЕАЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СПІЛЬНОТИ У 2026/2027 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

*Минуле дає нам коріння, сучасність –
випробування, майбутнє – відповідальність.
Місія вчителя історії – допомогти учням
усвідомити всі три виміри часу.*

2026–2027 навчальний рік є важливим етапом подальшої реалізації реформи «Нова українська школа», забезпечення якісної громадянської та історичної освіти в умовах суспільних трансформацій, воєнного стану й підготовки до впровадження профільної середньої освіти. Сучасна громадянська та історична освітня галузь покликана не лише забезпечити формування предметних знань, а й сприяти розвитку критичного мислення, медіаграмотності, дослідницьких умінь, історичної свідомості, національної ідентичності, громадянської відповідальності й демократичної культури учнівства.

Особливої актуальності набуває формування стійкості до інформаційних маніпуляцій, умінь аналізувати історичні джерела, оцінювати суспільні процеси та ухвалювати відповідальні рішення в умовах сучасних викликів. На цьому наголошував голова правління Обсерваторії Ради Європи з викладання історії в Європі (ОНТЕ) Ален Ламассур: «Ми звертаємося до історії, щоб зрозуміти сьогодення та те, як воно може вплинути на майбутнє. Але історією також можна маніпулювати, що має серйозні наслідки для прав людини та демократії. Сьогодні ми повинні запитати: як молодь у Європі готова почути історію свого походження? Обсерваторія народилася з потреби кожної країни знати, як реагувати на нові обставини, на постійний потік змін у складному світі, якісне викладання історії є важливою передумовою для встановлення демократичної культури в нашому європейському суспільстві» [1]. Зважаючи на те, що з 2025 року Україна приєдналася до Обсерваторії з викладання історії в Європі як повноправна держава-член, педагогічна спільнота Донеччини у 2026 році взяла участь у міжнародному опитуванні, присвяченому використанню вчителями методичних матеріалів, вебсайтів і баз даних у процесі підготовки та проведення навчальних занять з метою підготовки Загального звіту ОНТЕ щодо стану викладання історії в європейських країнах.

Наразі завершується здобуття учнями/ученицями освіти на рівні базової середньої (5–9 класи),

який є другим рівнем повної загальної середньої освіти. На цьому етапі відбувається створення потужного фундаменту освітньої підготовки дітей, формування готовності в них власного вибору, реалізації подальшого здобуття освіти й обрання профілю навчання. На цьому етапі в загальноосвітніх закладах учням створюють умови для самостійного та більш глибокого вивчення предметів, які в майбутньому будуть реалізовуватися в старшій профільній школі.

У 2026–2027 навчальному році вчителям історії та громадянської освіти під час планування освітньої діяльності рекомендується орієнтуватися на групи результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти і модельними програмами, забезпечуючи їх послідовне формування через систему навчальних завдань, дослідницьких практик, проєктної діяльності та навчальних ситуацій. Вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти з громадянської та історичної освітньої галузі зазначені в додатку 18 до стандарту [2].

Значну увагу слід приділяти інтеграції історичного та громадянського компонентів навчання, розкриваючи взаємозв'язок між історичними подіями, суспільними процесами й сучасними викликами. Такий підхід сприятиме формуванню в учнів цілісного бачення розвитку суспільства, україноцентричного погляду на розвиток історії, усвідомленню власної ролі як громадян демократичної держави та розвитку громадянської компетентності [3].

Учителі самостійно обирають модельні освітні програми (інтегровані курси або самостійні предмети) [4]. Ми радимо перевагу надавати інтегрованим курсам. Планування вивчення певних предметів громадянської та історичної освітньої галузі має свою специфіку.

З 6 по 9 клас разом з предметами історія України та всесвітня історія має викладатися курс «Громадянська освіта», а в 9 класі додається ще й предмет «Правознавство». Звертаємо увагу, що ці короткотермінові курси (17 год) бажано вивчати протягом одного семестру, а не всього року. Це спрощує систему планування й оцінювання, бо «для малогадинних предметів чи курсів має бути не менше ніж дві оцінки за кожною групою результатів на семестр ... та мінімально одна підсумкова робота за кожною групою результатів протягом / наприкінці семестру або одна комплексна підсумкова робота за всіма групами результатів наприкінці семестру» [5].

Пролонгація вивчення правознавства та громадянської освіти на весь рік забезпечує опрацювання всього 6 тем за I семестр (вступний та підсумковий урок має іншу мету), а це означає, що на кожному уроці має відбуватися оцінювання певної групи результатів, що створює зайве напруження для вчителя та учнів. Особливо важливо спланувати вивчення правознавства в 9 класі у першому семестрі. Це відкриє можливість учням/ученицям реалізувати своє право на участь в інтелектуальних конкурсах та олімпіадах з правознавства, перший і другий етап яких відбувається у грудні–січні. Вивчення цього предмета в другому семестрі автоматично унеможливило участь школярів у цих важливих інтелектуальних випробуваннях.

Важливим складником освітнього процесу залишається формувальне оцінювання, яке має бути спрямоване на підтримку навчального поступу кожного учня. Доцільно систематично використовувати різноманітні інструменти зворотного зв'язку, забезпечувати рефлексію навчальної діяльності та вести учнівське портфоліо як засіб фіксації індивідуальних досягнень, поступу й освітніх результатів.

У сфері оцінювання результатів навчання рекомендується зосередити увагу на оцінюванні за групами результатів, визначеними чинними нормативними документами. Учителям варто розробляти чіткі та зрозумілі критерії оцінювання, які допоможуть учням усвідомлювати очікувані результати і планувати власну освітню траєкторію. Ефективним інструментом є використання рубрик, чеклістів та інших засобів, що забезпечують прозорість і об'єктивність оцінювання. Доцільно також ширше впроваджувати практики самооцінювання та взаємооцінювання, які сприяють розвитку відповідальності за власне навчання, уміння аналізувати результати своєї діяльності та конструктивно оцінювати роботу однокласників [5]. Особливу увагу необхідно приділяти створенню компетентнісних завдань, що моделюють реальні життєві ситуації, вимагають застосування знань у практичному контексті, розвитку дослідницьких умінь, критичного мислення та громадянської активності учнів. Творча група педагогів України розробила каталог компетентнісних завдань з історії для 7 і 8 класів, який стане в пригоді вчителям під час планування діагностичних, поточних та семестрових робіт [6].

Актуальною у 2026–2027 навчальному році залишається діяльність учителів суспільних дисциплін щодо виявлення й подолання освітніх втрат, забезпечення психологічно безпечного освітнього середовища, використання в навчанні цифрових технологій та інструментів штучного інтелекту, розвитку дослідницької діяльності учнів і застосування принципів універсального дизайну навчання.

Важливим завданням є створення умов для активної участі учнів/учениць в освітньому процесі через проєктну діяльність, дискусії, аналіз історичних джерел, роботу з візуальними матеріалами, кейсами та громадянськими практиками.

Робота з педагогічною спільнотою вчителів, які викладають предмети громадянської та історичної освітньої галузі, здійснюється в контексті провідної теми кафедри суспільно-гуманітарної та медійної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти «Інноваційні практики суспільно-гуманітарної освіти в умовах цифрової трансформації». Особлива роль належить професійній спільноті вчителів історії та громадянської освіти, яка має стати осередком педагогічних інновацій, професійного діалогу, обміну успішними практиками та взаємопідтримки. Сучасний учитель виступає не лише носієм знань, а й фасилітатором, наставником, модератором освітнього процесу та провідником демократичних цінностей, автором дієвого інструментарію компетентнісного навчання.

Одним із таких інструментів є створення карток опорних знань для надолуження освітніх втрат. Працюючи у творчих групах, педагоги області розробили 67 карток опорних знань з історії України та 59 із всесвітньої історії для 7 і 8 класів, у 2026–2027 році триває робота з матеріалами 9 класу (керівник І. М. Рибак).

Творча лабораторія «Створення кейсів для міжгалузевої інтеграції предметів суспільно-гуманітарного циклу» демонструє взаємозв'язок і взаємопроникнення різних предметів суспільно-гуманітарного спрямування, складання їх пазлів задля формування цілісної картини світу учнів. Діяльність педагогів демонструє розвиток системного, критичного мислення учнів, формування в них наскрізних умінь та навичок, що готують до реального життя. Учасники лабораторії розробляють кейси дидактичних і методичних матеріалів для вчителя з окремих тем (сюжетів) відповідно до програм шкільних курсів історії, правознавства, літератури, мистецтва, що має забезпечити цілісне уявлення про наше минуле та реалізацію міжгалузевого інтегрованого навчання в закладах загальної середньої освіти (керівники О. О. Лаврут, І. М. Рибак).

У складі творчої групи з розроблення проєктних методик навчання в основній та старшій школі педагоги працюють над створенням кейсу матеріалів для організації проєктного навчання з історії, правознавства та громадянської освіти. Зміст роботи зосереджений на створенні умов для самореалізації здобувачів освіти через розв'язання реальних соціально значущих проблем та підготовку до викликів сучасного ринку праці. Матеріали спрямовані на підвищення методичної майстерності педагогів у контексті реалізації вимог Державного стандарту базової та профільної середньої освіти та впровадження компетентнісного підходу. Долученість дітей до такої діяльності сприяє розвитку їхньої мотивації до навчання, життєвої компетентності та навичок спілкування, аналітичного, критичного й системного мислення. У перспективі це допоможе учням глибше й ширше вивчити вже в старшій школі профільні предмети (керівник Л. О. Денисова).

Педагоги створюють умови, за яких учні можуть аналізувати ситуації, розглядати різні підходи до розв'язання проблем, що дозволяє учасникам освітнього процесу поділитися власними думками, одержати зворотний зв'язок і вдосконалити свої навички. Поєднання теоретичних знань з практичним досвідом, прояви творчості сприяють ефективності навчання. Інтерактивні кейси містять елементи гейміфікації, що робить навчання більш захопливим і сучасним.

В області для вчителів громадянської та історичної освітньої галузі організовані заходи різного спрямування, зокрема й підвищення кваліфікації, методичні заходи в міжтестастійний період, конкурси фахової майстерності тощо. Вони охоплюють актуальні теми сьогодення та викладання зазначених предметів, серед яких:

- ✓ реалізація різних підходів в освітньому процесі,
- ✓ розвиток професійної компетентності педагогів,
- ✓ формування та утвердження української національної ідентичності здобувачів освіти.

У межах реалізації першої теми важливим є діяльнісний підхід, який надає можливість учителю створити спільний педагогічний простір з учнями, що розкриває не лише теоретичні засади предметів галузі, а й долучає школярів до активної участі в подіях, явищах, процесах, про які йде мова на уроці. Здобувачі освіти висувують гіпотези, аналізують інформацію, співпрацюють між собою, розв'язуючи проблемне питання, дискутують, працюючи індивідуально або в групах. Така діяльність демонструє учням важливість не лише їхнього освітнього повсякдення, а й формування навичок ефективної комунікації задля розв'язання питань у майбутньому. Вони залишаються носіями та виразниками демократичних цінностей громадянського суспільства. І саме на уроках предметів громадянської та

історичної освітньої галузі відбувається моделювання таких життєвих ситуацій, які потребують уваги учнівства. Також є очевидною зміна парадигми від «учитель – єдиний носій знань» – до «учитель і учень – партнери».

Під час підвищення кваліфікації вчителів громадянської та історичної освітньої галузі увагу зосереджено на проблемах реалізації інструментів компетентнісного навчання на уроках, де змінюється дизайн-мислення, і компетентнісно орієнтовані завдання стають важливою передумовою «навчання для життя». В умовах війни за Незалежність України цінним є життя людини та дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Педагог має акцентувати на тому, що право – це не примха, а загальноєвропейська цінність, і навчання школярів громадянства є запорукою формування активної громадянської позиції здобувачів освіти й стійкого імунітету протидії дезінформації та міфологізації суспільного життя.

Актуальним є формування національної та культурної ідентичності учнів на уроках історії, де історична пам'ять – провідний чинник цього надважливого процесу, а «український погляд» на вивчення сюжетів шкільної історії створює умови до переосмислення ролі України й українців у геополітичному вимірі, адже ми є творінням мультифронтирної історії, де переплітаються різні культури, народи, цивілізації, цінності.

Звертаємо увагу й на ефективність використання інтерактивних технологій і цифрових інструментів у процесі викладання дисциплін громадянської та історичної освітньої галузі. Дієвою та корисною для вчителя є участь в обласному конкурсі-проекті «Цифрова Донеччина: від інструменту до результату», де педагоги мають можливість презентувати не тільки продукт, а й покрокову технологію його створення.

Традиційно одним із найважливіших заходів всеукраїнського рівня є конкурс «Учитель року». У 2026 році педагоги Донеччини взяли участь у номінації «Громадянська освіта», що дозволило їм відкрити нові можливості для самореалізації, знайти однодумців і надихнутися новими ідеями.

Попри складні безпекові умови та дистанційний формат навчання, інтелектуальний і патріотичний рух учнівства Донеччини демонструє високі якісні показники, масштабне охоплення та системну результативність. На всеукраїнському та міжнародному рівні учні Донеччини здобули перемоги у XXV Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості «Об'єднаймося ж, брати мої!» (номінація «Історія України і державотворення»), XXII Міжнародному конкурсі «Уроки війни та Голокосту – уроки толерантності» (організатори: МОН України та Інститут «Ткума»), XXVI Всеукраїнському конкурсі учнівських робіт «Історія і уроки Голокосту» ім. І. Б. Медвинського (організатор: Український центр вивчення історії Голокосту).

Учні області активно долучаються до правоосвітніх проєктів, демонструючи високий рівень правосвідомості. Серед таких масових заходів – Всеукраїнський онлайн-турнір юних правознавців (організатор – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого).

Новацією цього року є інтерактивні та дискусійні платформи, організовані Донецьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, які стали дієвим інструментом якісної підготовки випускників та формування критичного мислення:

1. **Учнівський конкурс-батл з історії України «НМТ: історичний драйв».** Захід продемонстрував високу залученість учнів 11-х класів. Такий формат сприяв не лише перевірці предметних компетентностей у межах підготовки до національного мультипредметного тесту, а й підвищенню мотивації через гейміфікацію та командні інтелектуальні змагання.
2. **Обласний дискусійний клуб з історії.** Платформа стала ключовим майданчиком для розвитку культури публічних виступів, аргументації, аналізу історичних паралелей та формування громадянської позиції учнівської молоді з різних громад області.

Сучасна історична та громадянська освіта передбачає звернення до тем, які можуть викликати сильні емоції, суспільні дискусії або особисті переживання учнів. До таких тем належать війни, геноциди, політичні репресії, порушення прав людини, вимушене переселення, соціальні конфлікти, питання національної пам'яті та ідентичності. В умовах російсько-української війни особливої актуальності набуває формування в учнів умінь критично осмислювати події, поважати людську гідність і відповідально ставитися до інформації.

Під час вивчення тем, пов'язаних із війнами, Голодомором, Голокостом, політичними репресіями, депортаціями та іншими трагічними сторінками історії, учителю доцільно:

- добирати історичний матеріал з урахуванням вікових особливостей учнів;
- уникати надмірної натуралізації насильства та візуальних матеріалів, здатних викликати шокову

реакцію;

- акцентувати увагу не лише на трагедії, а й на прикладах людської гідності, солідарності, порятунку та опору;
- використовувати особисті історії, спогади, усні свідчення як засіб формування емпатії;
- створювати умови для рефлексії й осмислення історичного досвіду;
- бути уважним до емоційних реакцій учнів і не змушувати їх ділитися особистими переживаннями.

Виняткової делікатності потребує робота з учнями, які мають досвід окупації, вимушеного переміщення, втрати близьких або перебування в зоні бойових дій. Під час викладання історії та громадянської освіти особливого значення набуває травма-інформований підхід, який передбачає розуміння впливу травматичного досвіду на навчання, поведінку й емоційний стан дитини. Метою такого підходу є створення умов, за яких учні почуваються психологічно захищеними, зберігають здатність до навчання та можуть конструктивно осмислювати складні історичні й суспільні події. Обговорення сучасної війни має ґрунтуватися на принципах поваги до прав людини, людської гідності та міжнародного гуманітарного права. Для ефективного обговорення чутливих тем необхідно забезпечити психологічно безпечний простір, у якому кожен учень може висловити думку без ризику приниження чи дискримінації [8].

Зважаючи на вищезазначене, професійним спільнотам учителів громадянської та історичної освітньої галузі рекомендуємо:

- розвивати професійний діалог, взаємопідтримку, обмінюватися успішними практиками щодо реалізації Державного стандарту базової середньої освіти;
- ширше залучати учнів до роботи з локальною (регіональною) історією, родинними архівами, спогадами очевидців, адже це є основою розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти і ключем до перемоги в конкурсах міжнародного та всеукраїнського рівнів;
- заохочувати здобувачів освіти представляти свої історичні розвідки не лише у вигляді творчих робіт чи есе, а й трансформувати їх у цифрові проекти (створення буктрейлерів до історичних творів, подкастів, інтерактивних таймлайнів або віртуальних мап пам'яті);
- поширювати кращі педагогічні практики задля підготовки переможців та лауреатів престижних конкурсів;
- вивчити стан викладання правознавства і підготовки педагогів до конкурсних змагань у 2027/2028 навчальному році.

Список використаних джерел

1. Україна приєднується до Обсерваторії з викладання історії у Європі як повноправна держава-член. URL : <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/ukraine-becomes-member-state-of-observatory-on-history-teaching-in-europe> (дата звернення : 16.06.2026).
2. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова КМУ від 30.09.2020 року № 898. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/#google_vignette (дата звернення: 09.06.2026).
3. Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України 30 липня 2024 року № 1072. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1072729-24#Text> (дата звернення : 01.06.2025).
4. Модельні навчальні програми для 5–9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). Громадянська та історична освітня галузь. Міністерство освіти і науки України : сайт. URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 26.06.2026).
5. Про окремі питання оцінювання результатів навчання : лист МОН № 1/4895-25 від 14.03.25 року. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/94270/ (дата звернення: 26.06.2026).
6. Як оцінювати учнів за групами результатів: відповіді МОН на гарячі питання. Освітторія. URL : <https://osvitoria.media/lessons/yak-otsinyuvaty-uchniv-za-grupamy-rezultativ-vidpovidi-mon-na-garyachi-pytannya/> (дата звернення : 01.06.2025).
7. Каталог компетентнісних робіт для НУШ. Методичний навігатор. Громадянська та історична освітня галузь. URL: <https://nus-tasks.net> (дата звернення: 19.05.2026).
8. Що таке травма-інформоване навчання: принципи та поради. Освітторія. URL: <https://osvitoria.media/lessons/shho-take-travma-informovane-navchannya-pryntsy-py-ta-porady/> (дата звернення : 20.06.2025). Назва з екрана.